

PLANTIN: LEVEN

Christoffel Plantin (1520-1589): stichter en bedrijfsleider van de Officina Plantiniana van 1555 tot 1589.

JEUGD EN HUWELIJK

Plantin wordt rond 1520 geboren in Saint-Avertin, een gehucht van Tours in Frankrijk. Hij leert boekbinden en drukken bij Robert II Macé in Caen, Normandië. Daar maakt hij kennis met Jeanne Rivière. Hij trouwt met haar rond 1545. Het echtpaar krijgt vijf dochters:

- Margaretha (1547-1594)
- Martine (1550-1616)
- Catharina (1553-1622)
- Magdalena (1557-1599)
- Henrica (1561/1562-1640)

Hun enig zoontje, Christoffel, geboren in 1566, overlijdt als kleuter voor 1570.

PLANTIN IN ANTWERPEN

Even vóór 1550 vestigt Plantin zich in Antwerpen. Hij verdient aanvankelijk zijn brood als boekbinder en lederbewerker. Hij wordt poorter van de stad in 1550 en wil drukker worden.

PLANTIN VESTIGT ZICH ALS DRUKKER

Vanaf 1555 start Plantin als drukker. Hij krijgt mogelijk eerst financiële steun van de heterodoxe sekte het 'Huis der Liefde', later – vanaf 1563 – van calvinistische vennoten. Daarmee bouwt hij zijn bedrijf uit tot de belangrijkste typografische onderneming van de tweede helft van de 16e eeuw.

PLANTIN VERDACHT VAN KETTERIJ

Het zijn in de tweede helft van de 16e eeuw geen makkelijke tijden voor schrijvers en hun drukkers-uitgevers. De religieuze onverdraagzaamheid tiert welig. De Zuidelijke Nederlanden zijn onder Spaans gezag. Zij moeten de katholieke godsdienst belijden. In 1562 komt Plantin in nauwe schoentjes wanneer bij een inval in zijn drukkerij een calvinistisch pamflet ontdekt wordt. Het slechte nieuws bereikt Plantin op zakenreis. Om aan vervolging te ontsnappen blijft hij anderhalf jaar in Parijs tot zijn onschuld is bewezen. In september 1563 keert hij terug naar Antwerpen, waar intussen zijn hele inboedel openbaar is verkocht. Vermoedelijk waren de schuldeisers-opkopers echter vrienden, die er zo voor zorgden dat de overheid geen beslag legde op Plantins bezittingen. Zij worden nadien zijn vennoten.

SUCCES

Terug in Antwerpen krijgt Plantin de steun van enkele Antwerpse kapitaalkrachtige financiers. Zij zien in de energieke ondernemer een goede geldbelegging. De Officina Plantiniana, die wegens plaatsgebrek al een aantal keer is verhuisd, wordt een 'compagnie' of vennootschap. In vijf jaar tijd drukken de persen, die Plantin tweedehands aankocht, zo'n 260 publicaties.

WEER IN GEVAAR

In 1567 wordt de samenwerking beëindigd. Plantins vennoten, die overtuigde calvinisten waren, ontvluchten de Nederlanden net vóór de komst van de hertog van Alva. Maar de echte bedreiging bevindt zich voor Plantin in Vianen, nabij Utrecht. In dit calvinistische bolwerk heeft Plantin in het geheim een anti-Spaanse drukkerij helpen oprichten. Dit hoogverraad kan hem zijn hoofd kosten.

DE POLYGLOTBIJBEL: EEN GIGANTISCH PROJECT

Om zich van alle verdenkingen wit te wassen bezingt Plantin in brieven aan machtige beschermers uit deze periode zijn liefde voor de katholieke kerk. Hij ontvouwt een plan waarvan hij vermoedt dat het de zeer katholieke koning Filips II zal interesseren: een wetenschappelijke uitgave van de bijbelteksten, de grootste polyglotbijbel – of meertalige bijbel – van de 16de eeuw.

Het plan werkt: in september 1567 verneemt Plantin dat Filips II bereid is tot financiële steun. In maart 1568 stuurt de koning de grote Spaanse theoloog en humanist Benedictus Arias Montanus naar Antwerpen voor de supervisie op de uitgave. Vijf jaar later, in 1573, is het gigantische project klaar: een uitgave van de bijbel in vijf talen, in acht monumentale volumes ... Een echte 'koninklijke' bijbel of 'Biblia regia'.

AARTSDRUKKER VAN DE SPAANSE KONING

De grootste typografische onderneming van de eeuw bezorgt de drukker nog tijdens de werken aan de 'Biblia regia' in 1570 een eretitel: aartsdrukker van de koning. Zijn vorstelijke relaties leveren hem in 1571 ook winstgevendende contracten op voor het drukken van missalen, brevieren en andere religieuze massaproducten voor de Spaanse markt en de bijbehorende kolonies.

POLITIEKE ONRUST IN ANTWERPEN

Begin november 1576, wanneer Plantin de onderneming pas aan de Vrijdagmarkt heeft gevestigd, breekt de Spaanse Furie uit. De brand van het nieuwe stadhuis, de moord op honderden burgers en de hoge brandschattingen aan de muitende Spaanse troepen maken dat de stad zich aan de kant van de opstandelingen schaart.

De handel met Spanje, Plantins grootste afnemer, beleeft een ferme knak. Plantin schippert tussen de verschillende partijen: voor de buitenwacht blijft hij katholiek, maar hij drukt ook anti-Spaanse pamfletten en werken. In 1578 wordt hij zelfs de officiële drukker van de Staten-Generaal, de instelling die de opstand leidt en in 1579 werkt hij voor het calvinistische Antwerpse stadsbestuur.

PLANTIN DRUKKER VAN DE UNIVERSITEIT VAN LEIDEN

Als de Spaanse gouverneur-generaal Alexander Farnese na de val van Lier in 1582 de omsingeling van Antwerpen inzet, denkt Plantin aan uitwijken. Voor het geval dat zijn Antwerpse officina bij een eventuele inname van de stad ten onder zou gaan, sticht hij in 1582 een reserveonderneming in Leiden. Daar vestigt hij zich in 1583. Plantin is dan ongeveer 63 jaar oud.

In Leiden had de pas opgerichte universiteit nieuwe afzetmogelijkheden geopend. Op aanbeveling van de grote humanist Justus Lipsius wordt Plantin er benoemd tot universiteitsdrukker. Hij vestigt er de eerste wetenschappelijke uitgeverij en boekhandel van de Noordelijke Nederlanden. Zijn schoonzonen beheren intussen de zaak in Antwerpen.

PLANTIN WEER IN ANTWERPEN

Plantin aardt niet in Leiden. Als in augustus 1585 Antwerpen definitief in Spaanse handen valt, is hij al op de terugweg. Zijn schoonzoon Franciscus Raphelengius neemt in 1586 als overtuigd calvinist de Leidse vestiging over. In het Zuiden blijft tot in de jaren negentig een economische heropleving uit. Aan het eind van zijn leven beleeft Plantin dan ook de neergang van Antwerpen en van zijn officina, wat hem sterk ontgoochelt.

OVERLIJDEN

Op 1 juli 1589, na vierendertig jaar drukkersactiviteit, overlijdt Christoffel Plantin.

Hij ligt begraven in de O.L.V.-kathedraal.

PLANTIN ALS DRUKKER-UITGEVER

De Officina Plantiniana was de grootste typografische onderneming in Europa in de 16de eeuw. Plantin was een gewiekst zakenman. Dat blijkt vooral uit zijn ideologisch pragmatisme. Plantin schippert in tijden van politieke chaos en godsdiensttroebelen. Hij geeft zowel werken uit van protestanten als van katholieken. Plantin heeft eveneens een bloeiende boekhandel. Naast zijn eigen uitgaven verkoopt hij er werken van andere uitgevers en prenten.

DE MEEST PRODUCTIEVE PERIODE

De meest productieve periode beleeft de Antwerpse drukker in de jaren voor de Spaanse Furie (1576). Tussen 1568 en 1572/73 drukt Plantin zijn meesterwerk, de 'Biblia Polyglotta'. Plantin beschikt dan over zestien persen, tweeëndertig drukkers, twintig zettters, drie proeflezers en bedienden. Ter vergelijking: de beroemde 16e-eeuwse Franse drukkerij van de Estiennes had slechts vier persen in werking.

ELKE WEEK EEN NIEUW BOEK

In zijn 34-jarige loopbaan van drukker-uitgever zorgt Plantin voor de uitgave van zo'n 2.450 titels. Buiten kleiner drukwerk blijven daar 1887 publicaties van over. Dat zijn er gemiddeld 55 per jaar, een indrukwekkend aantal, zelfs vandaag.

Elke week heeft hij een nieuw boek klaar in een oplage tussen de 1000 en de 1250 exemplaren. Dat is ook het gemiddelde aantal vellen dat twee drukkers per dag kunnen verwerken op één drukpers. Bij succesvolle boeken loopt de oplage soms op tot 2.500. De grootste oplage haalt Plantin met zijn Hebreeuwse bijbel uit 1566: 7.800 exemplaren.

INTELLECTUEEL PUBLIEK

Plantins werken waren vooral bestemd voor een intellectueel en internationaal publiek: geleerden, studenten, geestelijken, officieren, Zijn boeken werden verkocht in de Nederlanden, het Duitse Rijk, Frankrijk, Spanje en zijn koloniën in Amerika, Italië, Engeland en de Noord-Afrikaanse gebieden.

PLANTIN EN HET HUMANISME

Sinds de vroege 16de eeuw was Antwerpen een belangrijk centrum van het humanisme. Uit zijn correspondentie blijkt dat Christoffel Plantin intensieve contacten onderhield met alle belangrijke humanisten in de Nederlanden en daarbuiten. Met sommigen was hij ook nauw bevriend.

Christoffel Plantin koesterde veel genegenheid voor Justus Lipsius (1547-1606), na Erasmus de belangrijkste humanist van de 16de-eeuwse Zuidelijke Nederlanden. Dankzij hem breidde de humanistenkring rond Plantin zich aanzienlijk uit. Justus Lipsius liet vrijwel zijn volledige oeuvre bij Plantin drukken. Deze reserveerde voor hem hier ook een werk- en woonvertrek: de huidige 'Justus Lipsiuskamer'. Daar kon de humanist meteen de drukproeven van zijn werken verbeteren.

Plantin was geen geleerde maar een autodidact. Hij was intellectueel zeer begaafd en cultiveerde zijn talenkennis, maar voor alles was hij een zakenman met wetenschappelijke interesses.

OVERZICHT UITGAVEN PLANTIN

Plantin drukte godsdienstige werken maar was ook de belangrijkste drukker van het humanisme en de wetenschappen van de tweede helft van de 16de eeuw.

Tot de humanistische publicaties behoren ook woordenboeken en werken over grammatica, menswetenschappen, de fabelboeken en de emblemata-uitgaven.

Tot de rubriek wetenschappen behoren uitgaven over de cartografie, wiskunde (8), astronomie, astrologie (33), fysica (28), plantkunde (22) en geneeskunde (55).

RELIGIEUZE WERKEN

Plantin produceerde veel bijbelteksten en kerkboeken. Daarvoor was veel belangstelling met de opkomst van het protestantisme (reformatie) en de katholieke reactie daarop (contrareformatie). In 1571 kreeg de drukker van Koning Filips II belangrijke opdrachten voor de productie en verkoop van liturgische werken in Spanje en de Spaanse kolonies overzee. Hij drukte duizenden brevieren, missalen en getijdenboeken.

WETENSCHAPPELIJKE WERKEN

Plantin had oog voor zaken doen en wist precies welke boeken een goede afzet zouden vinden. Ook door de uitstekende contacten met de meest vooraanstaande geleerden van zijn tijd, kwamen tal van wetenschappelijke manuscripten toe in de Officina Plantiniana.

PLANTKUNDE: DE TULP

Plantin was de belangrijkste uitgever van de grootste botanisten of plantkundigen van zijn tijd zoals Rembert Dodoens, Mathias Lobelius en Carolus Clusius. Clusius was een van de eersten in onze regio die kennismaakte met de tulp. Hij kreeg die wellicht via Ogier Ghislain de Busbecque, de ambassadeur van de Duitse keizer bij de Turkse sultan. De tulp kwam vanuit het Ottomaanse rijk naar hier. Net zoals de sering en de paardenkastanje.

CARTOGRAFIE

Antwerpen was in de tweede helft van de 16de eeuw een internationaal toonaangevend centrum van aardrijkskunde en cartografie. Al vanaf 1558 onderhield Christoffel Plantin zowel professioneel als vriendschappelijk nauwe contacten met Abraham Ortelius. In 1579 drukte Plantin voor deze aardrijkskundige de eerste moderne atlas: het 'Theatrum orbis terrarum', 'Het theater van de wereld'.

ANATOMIE

Plantin gaf het 'Vivae imagines partium corporis humani' van Juan de Valverde uit. Het werk is een navolging van het werk van de beroemde Andreas Vesalius. Hij drukte ook praktische medische werken voor de chirurgijnen.

WISKUNDE

Plantin heeft baanbrekende wiskundige werken gedrukt, o.a. werken van Simon Stevin.

LEXICOGRAFIE

Voor de Nederlandse lexicografie of de uitgave van woordenboeken heeft Plantin zich bijzonder verdienstelijk gemaakt met onder andere de uitgave van de 'Thesaurus Theutonicae linguae' en het 'Dictionarium Teutonico Latinum'. Om beter Nederlands te kunnen nam hij het initiatief om een eerste wetenschappelijk Nederlands woordenboek samen te stellen. Zijn proeflezer Cornelis Kiliaan voerde dit werk uit.

MUZIEK

De muziekdruk in de Nederlanden kende haar bloeiperiode in de tweede helft van de 16de eeuw. Muziekdrukkers als Susato, Phalesius en Plantin hadden wereldfaam. Grootmeesters van de typografie Hendrik Van den Keere en Robert Granjon leverden originele matrijzen en stempels aan Plantin.